
DOI: <https://doi.org/10.47960/2303-7431.28.2023.69>

UDK: 81'25(497.5:4)

Pregledni članak

Primljeno: 10. X. 2022.

Prihvaćeno: 25. X 2022.

MARIJA BILIĆ – IVANKA RAJH

Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet –

Svučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet

marija@ffst.hr – irajh@m.ffzg.hr

PREVODITELJSKA DJELATNOST U HRVATSKOJ I EUROPI – JEZIČNE TEHNOLOGIJE I OBRAZOVANJE

Sažetak

Prevoditeljska djelatnost smatra se jednom od najbrže rastućih djelatnosti u svijetu, posebice u višejezičnoj Europi. Tomu rastu prvenstveno je pogodovao razvoj jezičnih tehnologija koje su prevoditeljima s jedne strane omogućile veću produktivnost, uštedu vremena i truda, a s druge strane stalne zahtjeve za praćenjem i ulaganjem u nove tehnologije. Cilj je ovoga rada prikazati stanje prijevodnih tehnologija, obrazovanja i vještina prevoditelja u Hrvatskoj u usporedbi s drugim državama kao što su Austrija, Belgija, Italija, Slovenija i Ujedinjeno Kraljevstvo. Za potrebe rada koriste se podatci iz *Anketa o jezičnoj industriji* (AJI) iz 2018. i 2019. godine koji ukazuju na trendove u jezičnoj industriji te podatci o studijskim programima prevoditelja u navedenim zemljama koji bi trebali potkrijepiti i pojasniti podatke iz izvješća te odgovoriti na sljedeća pitanja: Jesu li i u kojoj mjeri prijevodne tehnologije uključene u studijske programe? Jesu li prevoditeljske sposobnosti, vještine i znanja u skladu s potrebama tržišta prijevoda? Kako poučavati buduće prevoditelje? Jesu li teorija i praksa prevođenja u raskoraku? Na temelju prikupljenih podataka također se želi ponuditi okvirni model studija prevođenja koji bi uključivao prijevodne tehnologije te potrebna znanja i vještine suvremena prevoditelja.

Ključne riječi: tržište usluga prevođenja; prijevodne tehnologije; obrazovanje prevoditelja; stručna praksa; studijski program prevođenja

Uvod

Jezične tehnologije uključuju obradu prirodnoga jezika (npr. automatsko sažimanje, prevođenje, prepoznavanje glasa, segmentacija tema itd.), računalno jezikoslovlje (računalno modeliranje prirodnoga jezika temeljeno na statistici ili pravilima) te govorne tehnologije (govorna interakcija čovjeka i računala; strojno prevođenje govora), prema definiciji iz Mrežnika (Hudečak, 2022). Interdisciplinarnost uključuje umjetnu inteligenciju, računalnu lingvistiku, lingvistiku i računarstvo. Jezične tehnologije koriste se svakodnevno jer digitalno društvo određuju digitalni proizvodi i usluge (npr. e-Građani, društvene mreže, e-trgovina, e-učenje i dr.). Pridonose razvoju jezika (posebice onih digitalno nerazvijenih kao što je, primjerice, hrvatski jezik), višejezičnosti (na razini Europe i svijeta općenito), obrazovanja, kulture, tehnologije i gospodarstva. Ipak, jezična neravnopravnost očituje se u činjenici da se jezične tehnologije prvenstveno i vrlo snažno razvijaju za engleski jezik, a potom veće europske jezike poput francuskoga, njemačkoga i španjolskoga. Jezične tehnologije pridonose prijenosu i razmjeni znanja, usluga i informacija, ali i očuvanju identiteta hrvatskoga jezika te je nužna njihova povezanost s postojećim obrazovnim potrebama.

Cilj je ovoga rada ispitati u kakvu su odnosu jezične tehnologije i obrazovanje prevoditelja u Hrvatskoj i izabranim europskim zemljama kako bismo pridonijeli boljemu usklađivanju studijskih programa i potreba na tržištu rada.

Teoretski okvir

Prema Declercq (2014) ne postoji jasna razlika između prijevodne tehnologije (PT, korištenje bilo kakva računalnog programa koji ljudskom prevoditelju olakšava proces prevođenja) i jezične tehnologije (JT, ljudski jezik koji automatski generira računalni sustav). Prema Bowker (2002: 5-9) prijevodne tehnologije obuhvaćaju različite vrste tehnologija

koje se koriste u ljudskom, strojnomu i računalno potpomognutomu prevođenju te, općenito, alate koji se koriste u računarstvu, kao što su program za obradu teksta, elektronički resursi i specifični alati koji se koriste u prevođenju, poput alata za analizu korpusa i sustava za upravljanje terminologijom. Rječnik prijevodne tehnologije (*A Dictionary of Translation Technology*) definira prijevodnu tehnologiju kao „granu znanosti o prevođenju koja se bavi pitanjima i vještinama povezanim s informatizacijom prevođenja“ (Chan 2004:258). Koristeći prijevodne tehnologije, prevoditelji mogu prevoditi više, brže i kvalitetnije, no to podrazumijeva neprestano ulaganje u stjecanje novih znanja i vještina.

Razvoj prijevodnih tehnologija usko je povezan s porastom potražnje usluga prevođenja u cijelome svijetu, koju uvjetuju globalizacija i lokalizacija, a poseban osvrt na razvoj strojnoga i računalno potpomognutoga prevođenja donose Wu i Pan (2013). Navedene tehnologije utječu na porast produktivnosti i kvalitete prijevoda, savladavanje jezičnih prepreka i unaprjeđenje međunarodne komunikacije, ali i na izazove i neizvjesnosti u prevoditeljskoj djelatnosti i industriji (Doherty 2016). Iako su Tadić i dr. (2011) bili prilično pesimistični što se tiče razvoja jezičnih tehnologija za hrvatski jezik, ponajviše zbog pomanjkanja financijskih sredstava i nepostojanja poduzeća koja bi prototipe razvijene na znanstvenim institucijama dalje unaprjeđivala i komercijalizirala, na početku hrvatskoga predsjedanja Vijećem EU-a profesor Tadić i njegov tim predstavili su alat za strojno prevođenje naziva *Prevoditelj za predsjedanje Vijećem EU-a (EU Presidency Translator, EUPT)* (Tilde, 2020). Naime, pridruživanjem Hrvatske Europskoj uniji hrvatskim znanstvenicima otvorene su nove mogućnosti financiranja i suradnje, u ovome slučaju s latvijskom jezično-tehnološkom tvrtkom Tilde koja je ovaj višejezični komunikacijski alat za strojno prevođenje na službene jezike EU-a razvila za potrebe latvijskoga predsjedanja 2015. godine te ga nadograđivala za svako sljedeće predsjedanje, pa tako i za hrvatsko (Tilde, 2021). Prilikom predstavljanja alata profesor Tadić rekao je kako prva mjerenja za hrvatsko-engleski jezični par pokazuju da je sustav bolji od besplatno dostupnoga *Google Translatea* (Tilde, 2021).

Vintar (2017) daje opširan pregled prijevodnih tehnologija te ukazuje na važnost njihova uvođenja u prevoditeljske studije. U jednome ranijem istraživanju o prijevodnim tehnologijama kao izazovu u obrazovanju i poslovanju te kvaliteti besplatnih strojno-prevoditeljskih alata za dvosmjerni hrvatsko-engleski jezični par Seljan (2011) je zaključila da bi Hrvatska trebala slijediti europske primjere i kreirati studijske programe u skladu s tržišnim potrebama, što podrazumijeva bitna ulaganja ne samo u nabavu opreme nego i u razvoj tehnologija za hrvatski jezik, razvoj novih studijskih programa te osposobljavanje visokoškolskih nastavnika i istraživača. U istraživanju o zadovoljstvu prevoditeljskim programima i stečenim vještinama, provedenu na uzorku od 155 diplomanata prevoditeljskih studija, od kojih je po pedesetak bilo iz Ujedinjenoga Kraljevstva i Španjolske, Henter (2016) je utvrdio da je većina ispitanika uglavnom zadovoljna studijem prevođenja, ali tri nedostatka koja su najčešće isticali bila su manjak znanja i vještina o poduzetništvu, tehnologijama (CAT alati itd.) te mal broj specijalizacija u određenim strukovnim područjima.

Tržište usluga prevođenja

Budući da se ovaj rad bavi analizom studijskih programa i prevoditeljske industrije u šest zemalja, u sljedećoj tablici dajemo prikaz osnovnih statistika kako bismo stekli dojam o veličini prevoditeljske industrije u svakoj od njih.

Tablica 1. – Tržište usluga prevođenja u šest europskih zemalja

Država	Broj stanovnika (2017)	Broj prevoditeljskih poduzeća	Broj zaposlenih u prevoditeljskim poduzećima	Godišnji promet (u milijunima eura)	Broj poduzeća s 2 do 9 zaposlenih	Broj poduzeća s 20 do 49 zaposlenih	Broj poduzeća s 50 do 249 zaposlenih
Ujedinjeno Kraljevstvo	65,844,142	1595	4802	538,5	513	17	n. a. (povjerljivo)
Italija	60,589,445	7919	10178	606,9	551	14	8
Belgija	11,351,727	2,456	3246	316,3	215	9	0
Austrija	8,772,865	1231	povjerljivo	povjerljivo	232	5	0
Hrvatska	4,154,213	576	928	29,6	122	2	0
Slovenija	2,065,895	1395	1590	50,8	71	1	0

Podatci u Tablici 1 prikupljeni su iz baze strukturno poslovnih statistika (SBS) (Eurostat, 2019) koja je javno dostupna na internetskoj stranici Eurostata. S obzirom na broj stanovnika Italija prednjači po svim parametrima (broj prevoditeljskih poduzeća, broj zaposlenih, godišnji promet) što se može objasniti velikim potrebama izvozno-orijentirane prerađivačke industrije. Industrijski pristup prevoditeljskoj djelatnosti također se odražava u činjenici da ima čak 8 poduzeća s 50 i više zaposlenika. Drugi najveći broj poduzeća, ali ne i ukupan broj zaposlenih, ima Belgija u kojoj su prevoditeljska djelatnost i obrazovanje dobro razvijeni s obzirom na službenu dvojezičnost i sjedište Europske unije koja predstavlja najvećega institucijskog kupca prevoditeljskih usluga na svijetu. Ujedinjeno Kraljevstvo prirodni je centar prevoditeljske industrije s obzirom na status engleskog jezika kao *lingua franca*, kao službenoga jezika u svim međunarodnim institucijama te službenoga jezika u mnogim bivšim britanskim kolonijama. Italija, Ujedinjeno Kraljevstvo i Belgija također imaju značajan broj poduzeća s više od 20 zaposlenika što otvara mogućnost pružanja širega spektra usluga (prevođenje za različite vrste klijenata i različite domene, lokalizaciju i transkreaciju, redakturu strojnoga prijevoda, usluge sudskoga tumača, itd.). Broj prevoditeljskih poduzeća također ovisi o nacionalnim poreznim režimima te odlikama lokalnoga tržišta. U prevoditeljskim je krugovima, primjerice, poznato da je Slovenija centar za prevođenje „balkanskih“ jezika, a najveće slovensko poduzeće (Iolar) ima podružnice u Hrvatskoj, Srbiji i Austriji. To možda objašnjava bitno manji broj prevoditeljskih poduzeća u Hrvatskoj, odnosno može se pretpostaviti da određen dio poslova s hrvatskim jezikom odlazi u takve regionalne centre. Zanimljivo je da Austrija, koja je četiri puta veća od Slovenije, ima manje prevoditeljskih poduzeća nego Slovenija, ali možemo pretpostaviti da velik dio poslova s njemačkim jezikom odlazi na njemačko tržište koje, poput Italije, ima snažnu izvoznu industriju te je sjedište mnogih međunarodnih organizacija. (Germany Information Centre Africa, 2019)

Metodologija

Metodologija ovoga rada sastoji se od analize podataka iz *Anketa o jezičnoj industriji* (AJI) iz 2018. i 2019. godine koji se odnose na stanje i korištenje jezičnih tehnologija te od analize podataka prikupljenih iz javno dostupnih izvora o prevoditeljskim studijima u Hrvatskoj i navedenim europskim zemljama. Podatci iz anketa obrađeni su pomoću alata za statističku obradu podataka SPSS. Svi prikupljeni podatci o prijevodnim tehnologijama i studijskim programima dodatno su sistematizirani, uspoređeni, protumačeni te prikazani grafovima i tablicama.

Anketa o jezičnoj industriji

Anketu o jezičnoj industriji pokrenuo je Europski savez udruženja prevoditeljskih poduzeća (*European Union of Associations of Translation Companies*, EUATC) 2013. godine, a od 2016. godine provodi je konzorcij industrijskih udruženja koji uključuje Europsko udruženje jezične industrije (*European Language Industry Association*, ELIA) te Udruženje za globalizaciju i lokalizaciju (*Globalisation and Localisation Association*, GALA) uz podršku Glavne uprave za pismeno prevođenje Europske komisije (DGT) i projekta LIND (*Language Industry Platform*). Od 2017. godine podržava je i Međunarodno udruženje pismenih prevoditelja (*Federation Internationale des Traducteurs*, FIT), čime su među ispitanike uključeni i slobodni prevoditelji te je od 2016. do 2019. godine broj ispitanika porastao više od tri puta, s 445 na 1404 ispitanika. (Elia, 2016; Elia, 2017; Elia, 2018; Elia, 2019) Cilj je ankete utvrditi trendove i promjene u prevoditeljskoj djelatnosti koje obuhvaćaju sve vrste prevođenja, prevoditeljske usluge, rast i razvoj tržišta prevođenja, upotrebu tehnologija, kriterije za zapošljavanje, dodatno osposobljavanje prevoditelja i dr.

Ankete iz 2018. i 2019. godine sve veću pozornost posvećuju jezičnim tehnologijama i obrazovanju/osposobljavanju prevoditelja zbog čega je i broj pitanja o tome u stalnome porastu. Također, uočena je pozitivna promjena u stavu prevoditeljskih agencija i prevoditelja prema strojnomu prevođenju zbog čega je u anketi iz 2018. godine ta godina

proglašena „godinom strojnoga prevođenja“ (na temelju pozitivna stava više od 50 % ispitanika). To potvrđuju i podatci prema kojima svega 13 % slobodnih prevoditelja i manje od 1 % prevoditeljskih agencija nije koristilo alate za računalno potpomognuto prevođenje u toj godini.

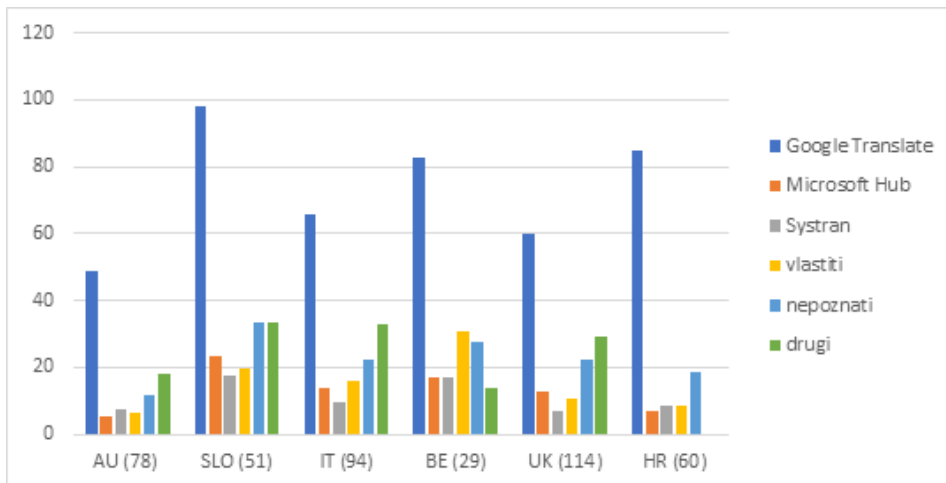
Ankete se detaljnije bave jezičnim tehnologijama, i to u pogledu poznavanja, ulaganja, rezultata i zahtjeva prevoditelja za njihovim poboljšanjem. Očekivanja i zahtjevi razmjerni su veličini prevoditeljskih subjekata, no uglavnom su usmjereni na lakoću korištenja, niže troškove nabave, mogućnost integracije prevoditeljskih alata u postojeće sustave te kvalitetu strojnih prijevoda. Dok su ulaganja većih prevoditeljskih agencija usmjerena na nabavu sustava za strojno prevođenje i upravljanje radnim procesima, slobodni su prevoditelji primarno zaokupljeni nabavom alata za računalno potpomognuto prevođenje. Ispitanici su naveli 110 različitih alata koji se mogu svrstati u sljedeće kategorije: alati za računalno potpomognuto prevođenje (*SDL Studio*, *MemoQ* i dr.), alati za strojno prevođenje (*Google Translate*, *DeepL* i dr.), alati za upravljanje terminologijom (*SDL MultiTerm* i dr.), internetski rječnici (*Hrvatski terminološki portal*, *Linguee* i dr.), alati za upravljanje prevoditeljskim projektom (*Plunet*, *Memsources*, *XTRF* i dr.) te alati za obradu teksta (*MS Office* i dr.). Unatoč velikom broju navedenih alata te boljoj suradnji sveučilišta s profesionalnim prevoditeljima i proizvođačima alata, ispitanici smatraju da nemaju dovoljno razvijene vještine za njihovo korištenje u odnosu na druge vještine kao što su dobro opće znanje, lingvističke i komunikacijske vještine, prikupljanje i obrada podataka te opće informatičko znanje.

Porasla je i prepoznatljivost oznake EMT (*European Master's in Translation*) (European Commission, b. g.), i to s 46 % u 2017. na 53 % u 2018. godini, makar je prilikom zapošljavanja u obzir uzima svega 13 % ispitanika. Dodatno osposobljavanje ponajviše uključuje znanja i vještine vezane za tehnologije, produbljivanje znanja o pojedinim domenama, „meke vještine“ (engl. *soft skills*), redakturu strojnoga prijevoda (engl. *post-editing*), prodaju i marketing.

Statistička obrada izabranih podataka iz Anketa o jezičnoj industriji

Sljedeća potpoglavlja donose podatke o korištenju alata za strojno prevođenje, računalno potpomognuto prevođenje, alata za upravljanje terminologijom i prevoditeljskim projektom, ostalih alata te podatke o uspješnosti mladih prevoditelja u korištenju jezičnih tehnologija u Hrvatskoj i u izabranim europskim zemljama.

Sustavi za strojno prevođenje, alati za računalno potpomognuto prevođenje i upravljanje terminologijom

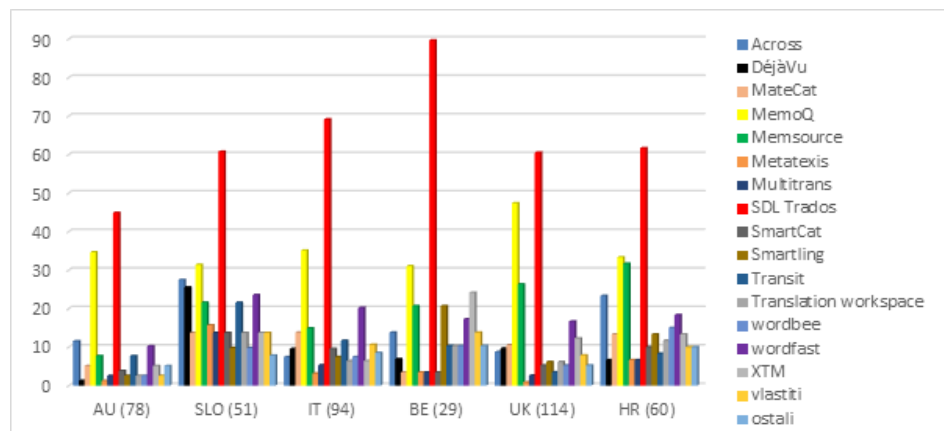
Graf 1 – Alati za strojno prevođenje

Graf 1 prikazuje postotak korištenja sustava za strojno prevođenje u svakoj pojedinoj zemlji, uz podatak o broju ispitanika. Od alata za strojno prevođenje prednjači *Google Translate* koji se najviše koristi u Sloveniji (98 %), Hrvatskoj (85 %) i Belgiji (83 %), a najmanje u Austriji (49 %), dok se u ostalim zemljama koristi gotovo ujednačeno. U Hrvatskoj ga koristi 80 % prevoditeljskih agencija te 60 % slobodnih prevoditelja. Treba napomenuti da je za hrvatski jezik *Google Translate* najbolji besplatno dostupan alat za strojno prevođenje, a bolje rezultate od njega za tekstove na temu EU-a postiže *eTranslation* (https://ec.europa.eu/info/resources-partners/machine-translation-public-administrations-etranlation_en)

koji je razvijen unutar Europske komisije. Taj je alat donedavno bio dostupan samo za javne službe, a odnedavno je dostupan i europskim malim i srednjim poduzećima te sveučilištima. Osim *Google Translatea* prevoditelji koriste mnoštvo drugih alata. Graf 1 prikazuje samo dio te tržišne raznolikosti s obzirom na to da se pod „drugi“ kriju, primjerice, *DeepL*, *Kantan MT*, *Yandex* i dr.

Zanimljiva je činjenica da kao pozitivan trend u budućnosti 17 % prevoditeljskih agencija i 8 % slobodnih prevoditelja navodi razvoj novih tehnologija, tj. 15 % i 7 % njih navodi razvoj strojnoga prevođenja. Kao negativan trend u budućnosti razvoj tehnologija navodi 1 % ispitanika, a razvoj strojnoga prevođenja navodi 21 % agencija i 25 % slobodnih prevoditelja. Zaključak je da većina prevoditelja prepoznaje korist razvoja tehnologija, no najveći razlog njihovoj brizi očit je u izjavama ovoga tipa: „Benefits of using MT and CAT tools will continue to be used as excuses to dump prices, due to which translators will be forced to do time-consuming PE and comparison projects for even less money.”¹

Graf 2 – Alati za računalno potpomognuto prevođenje

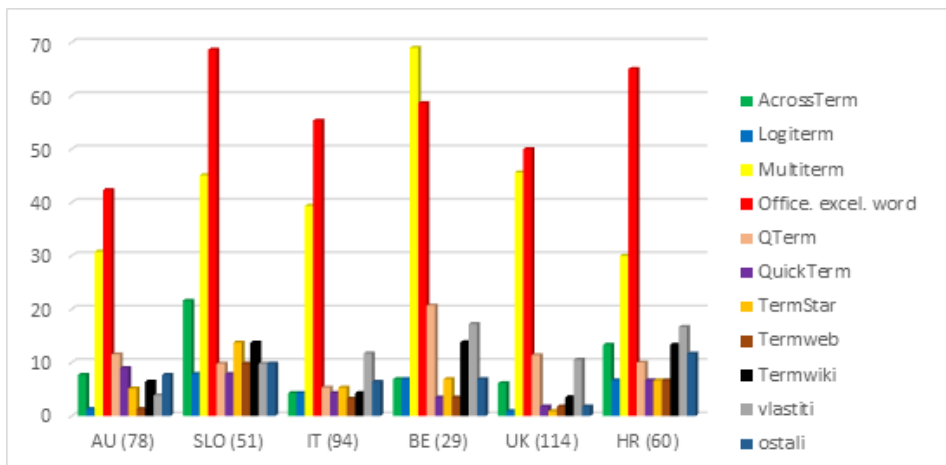
Graf 2 prikazuje postotak korištenja alata za računalno potpomognuto prevođenje (CAT alata) u svakoj pojedinoj zemlji, uz podatak o broju

¹ Prednosti korištenja alata za strojno prevođenje i alata za strojno potpomognuto prevođenje nastavit će se koristiti kao izlika za snižavanje cijena prijevoda, a prevoditelji će biti primorani baviti se redakturom strojnoga prijevoda koja oduzima puno vremena i sličnim projektima, za što će biti još manje plaćeni. (prijevod autora).

ispitanika. Od alata za računalno potpomognuto prevođenje u svim zemljama najviše se koristi *SDL Trados*, i to se najviše u Belgiji, a najmanje u Austriji, dok je u ostalim zemljama upotreba *SDL Tradosa* ujednačena. Drugi najpopularniji CAT alat jest *MemoQ* iza kojega slijedi *Memsource*. U Hrvatskoj prevoditelji u državnim institucijama najviše koriste *Memsource* (100 %) i *MemoQ* (83 %), dok prevoditeljske agencije koriste *SDL Trados* (73 %), kao i slobodni prevoditelji (59 %).

Zanimljivo je da prevoditeljske agencije u Sloveniji u najvećoj mjeri koriste više od jednoga alata (*SDL Trados* 91 %; *Across* i *MemoQ* 82 %; *Wordfast* i *Memsource* 55 %; *Transit* 46 %). No, s obzirom na to da su CAT alati međusobno kompatibilni u smislu da se terminološke baze i prijevodne memorije lako mogu prenositi iz jednoga u drugi CAT alat, ovo je samo pokazatelj tržišne utakmice među proizvođačima CAT alata. Pod ostalim CAT alatima navedeno ih je još desetak (npr. *OmegaT*, *CaféTranEspresso*, *Acolada UniTerm* i dr.).

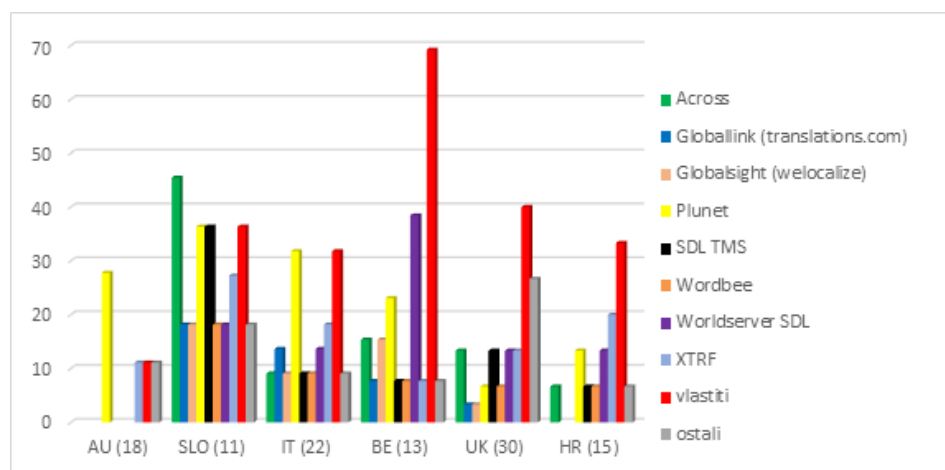
Također, prema rezultatima istraživanja slobodni prevoditelji puno manje koriste CAT alate nego agencije (39 % vs. 50 % (AU); 49 % vs. 91 % (SLO); 65 % vs. 86 % (IT); 87 % vs. 92 % (BE); 53 % vs. 80 % (UK); 59 % vs 73 % (HR)), što znači da postoji još dosta prevoditelja koji ne koriste tehnologije radi bržih i dosljednijih prijevoda.

Graf 3 – Alati i sustavi za upravljanje terminologijom

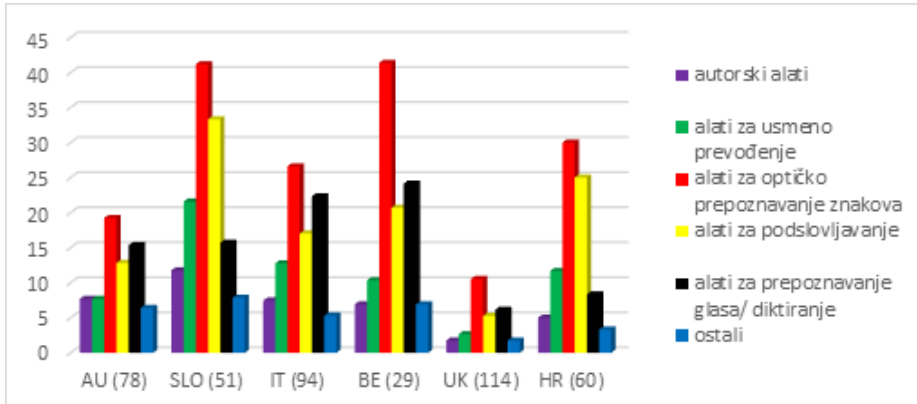
Iz Grafa 3 vidljivo je da se od alata za upravljanje terminologijom najviše koriste alati integrirani u prijevodne memorije (*SDL Multiterm* i *MemoQ/Qterm*) i tu možemo govoriti o automatizaciji terminoloških baza. Međutim, Graf 3 pokazuje da se u svim državama, osim u Belgiji, i dalje više koristi *Office (Word, Excel)* koji omogućava ručno pretraživanje i uređivanje glosara u tablicama. Također, slobodni prevoditelji puno manje koriste alate za upravljanje terminologijom nego prevoditeljske agencije (26 % vs. 33 % (AU); 38 % vs. 82 % (SLO); 29 % vs. 73 % (IT); 73 % vs. 69 % (BE)*; 41 % vs. 57 % (UK); 27 % vs. 31 % (HR)). Alati za upravljanje terminologijom najmanje se koriste u Austriji i Hrvatskoj.

Alati za upravljanje prevoditeljskim projektom i ostali alati (za optičko prepoznavanje znakova, podnatpise, prepoznavanje glasa i dr.)

Graf 4 – Alati za upravljanje prevoditeljskim projektom (prevoditeljske agencije)

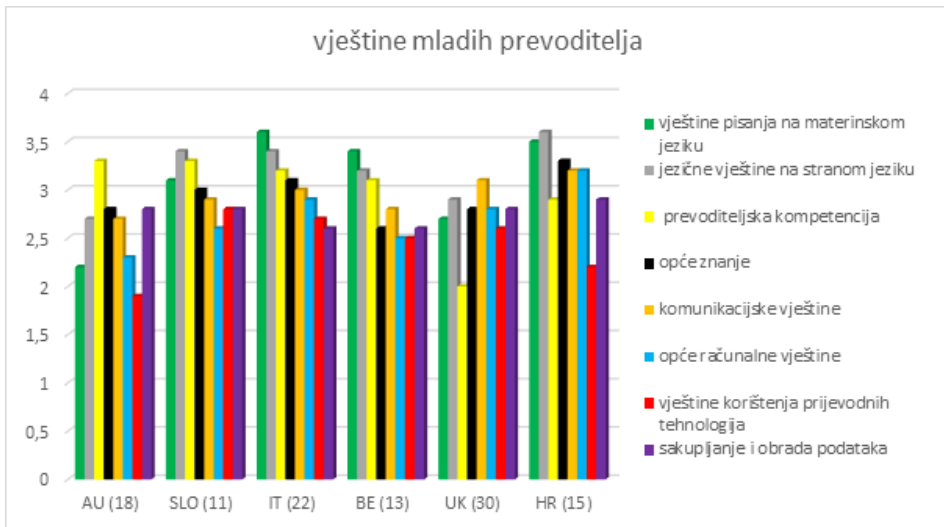
Alati za upravljanje prevoditeljskim projektom specifični su za velike prevoditeljske agencije. Graf 4 pokazuje da velike prevoditeljske agencije najčešće razvijaju vlastite sustave te da se, osim u Belgiji, u većini navedenih država takvi alati još uvijek nedovoljno koriste.

Graf 5 – Ostali alati

Postotak korištenja *ostalih alata* poprilično je nizak za sve zemlje. Od *ostalih alata* prevoditelji se u svim zemljama, osobito u Belgiji i Sloveniji, najviše služe alatima za optičko prepoznavanje znakova, za prepoznavanje glasa i za podslovljavanje. *Ostali alati* najmanje se koriste u Ujedinjenome Kraljevstvu i Austriji.

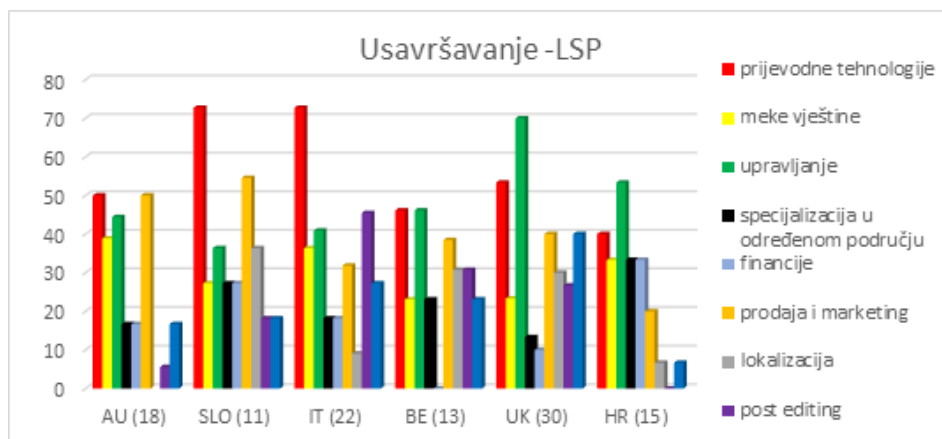
Procjena vještina mladih prevoditelja

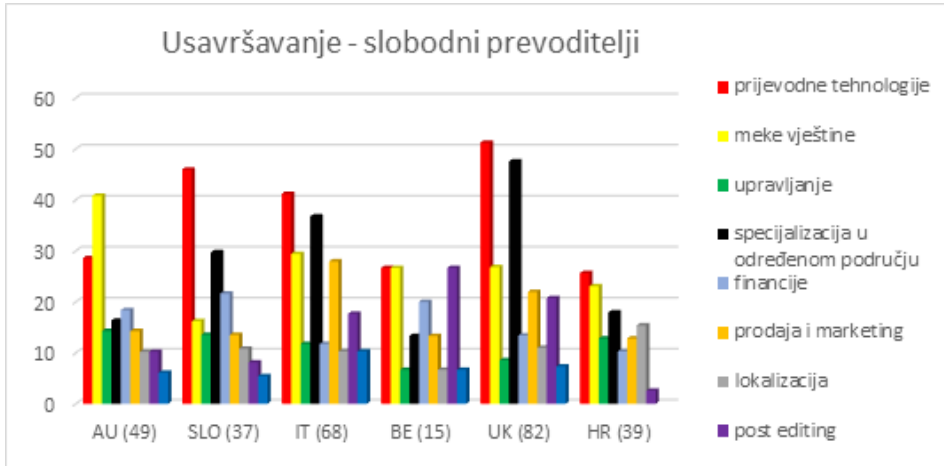
Graf 6 – Procjena vještina mladih prevoditelja (1-4) od strane prevoditeljskih agencija

Graf 6 prikazuje kako prevoditeljske agencije u navedenim zemljama procjenjuju vještine mladih prevoditelja na ljestvici od 1 do 4, gdje 1 označava nerazvijenu ili loše razvijenu vještinu, a 4 jako dobro razvijenu vještinu. Vidljivo je da su prevoditeljske agencije najlošije ocijenile vještine mladih prevoditelja u korištenju prijevodnih tehnologija u Austriji (48 %), Belgiji (63 %) i Hrvatskoj (55 %). Slično tomu, prevoditeljske agencije loše ocjenjuju opće računalne vještine mladih prevoditelja u Sloveniji (63 %) i Belgiji (65 %). Zabrinjavajuće je da je u slučaju Ujedinjenoga Kraljevstva najlošije ocijenjena prevoditeljska kompetencija (2,0 tj. 50 %). Samo jednu dobro razvijenu vještinu odnosno ocjenu veću od 3 imaju mladi prevoditelji u Austriji (prevoditeljska kompetencija 83 %) i Ujedinjenome Kraljevstvu (komunikacijska vještina 78 %), dok je to slučaj za četiri vještine u Sloveniji (strani jezik 85 %, prevoditeljska kompetencija 83 %, pisanje na materinskome jeziku 78 %, opće znanje 75 %), čak pet u Italiji (pisanje na materinskome jeziku 90 %, korištenje stranoga jezika 85 %, prevoditeljska kompetencija 80 %, opće znanje 78 %, komunikacijske vještine 75 %), pet u Hrvatskoj (strani jezik 90 %, materinski jezik 88 %, opće znanje 83 %, komunikacijske vještine i opće računalne vještine 80 %) te tri u Belgiji (materinski jezik 85 %, strani jezik 80 % i prevoditeljska kompetencija 78 %).

Ulaganje u vještine u okviru programa cjeloživotnoga obrazovanja

Graf 7 – Ulaganje prevoditeljskih agencija u programe cjeloživotnoga obrazovanja

Graf 8 – Ulaganje slobodnih prevoditelja u programe cjeloživotnoga obrazovanja

Grafovi 7 i 8 prikazuju programe cjeloživotnoga obrazovanja u koje prevoditeljske agencije i slobodni prevoditelji najviše ulažu: upotreba prijevodnih tehnologija, meke vještine (interpersonalne vještine), specijalizacija u određenome području, financije, prodaja i marketing, lokalizacija, naknadno uređivanje teksta (engl. *post-editing*) i optimizacija za tražilice (*Search Engine Optimization*, SEO).

Prvi zaključak koji se nameće jest da, izuzevši prijevodne tehnologije, ispitanici općenito nedovoljno ulažu u stjecanje novih vještina. U gotovo svim navedenim zemljama prevoditeljske agencije i slobodni prevoditelji prvenstveno ulažu u edukacije iz korištenja prijevodnih tehnologija pri čemu ispitanici iz Hrvatske bilježe najniže podatke u tome području (agencije 40 %; slobodni prevoditelji 25 %). Iznimke su prevoditeljske agencije u Ujedinjenome Kraljevstvu, Belgiji i Hrvatskoj koje podjednako ili više ulažu u vještine upravljanja. Ako se ovaj podatak usporedi s podacima iz Grafa 4, može se pretpostaviti da se u slučaju Ujedinjenoga Kraljevstva i Belgije radi o edukacijama iz sustava za upravljanje prevoditeljskim projektom. U slučaju Hrvatske očito se radi o općim vještinama upravljanja ili sl.

Što se tiče slobodnih prevoditelja, iznimka su oni u Austriji koji više ulažu u razvoj mekih vještina nego u edukacije iz prijevodnih

tehnologija, što može biti vezano za niske podatke o korištenju različitih prijevodnih tehnologija iz grafova 1 – 5. Dok slobodni prevoditelji u Ujedinjenome Kraljevstvu, Italiji i Hrvatskoj na drugome mjestu navode specijalizaciju u određenome području, oni u Belgiji vještinu redakture strojnoga prijevoda (engl. *post-editing*) smatraju drugom važnom vještinom. Od svih prevoditeljskih agencija oni u Italiji najviše ulažu u tu vještinu. U ostalim zemljama, a ponajviše u Hrvatskoj, ova se vještina smatra poprilično nevažnom, iako se sve češće od prevoditelja očekuje da rade redakturu (djelomičnu ili potpunu) prijevoda dobivena alatima za strojno prevođenje nego da prevode iz početka. Lokalizacija je vještina u koju najviše ulažu prevoditeljske agencije u Sloveniji, Belgiji i Ujedinjenome Kraljevstvu dok je ostali, kako agencije tako i slobodni prevoditelji, očito smatraju nevažnom, iako lokalizacija ne podrazumijeva samo posjedovanje jezičnih i interkulturalnih vještina nego i onih informatičkih jer se lokaliziraju različiti digitalni materijali poput *softwarea*, *web*-stranica i dr.

Analiza studijskih programa

U ovome dijelu rada dajemo pregled studijskih programa prevođenja u gore navedenim zemljama. Popis je dobiven putem internetske stranice *Lexicool* (Lexicool, b. g.). On nije potpun, ali je dovoljno iscrpan za potrebe ovoga istraživanja. U analizi smo se usredotočili na ukupan broj studijskih programa, specijalizacije te nazive kolegija kako bismo utvrdili poučavaju li se vještine koje očekuju poslodavci te oznake kvalitete.

Jedna od najprepoznatljivijih oznaka kvalitete studija pisanoga prevođenja jest EMT (*European Master's in Translation*), a okviru kompetencija EMT-ja cilj je poboljšati zapošljivost diplomanata studija prevoditeljskih studija. Uzimajući u obzir društvene i tehnološke promjene koje imaju sve veći utjecaj na prevoditeljsku industriju, sastavljen je novi okvir koji vrijedi za razdoblje 2018. – 2024. (European master's, 2022). Osim poznavanja jezika, kulture i samoga procesa prevođenja šest ishoda učenja odnosi se na znanje i vještine korištenja prevoditeljskih tehnologija, šest na meke vještine poput upravljanja vremenom i timskoga

rada te čak devet na pružanje usluga uključujući odnose s klijentima, upravljanje projektom i osiguranje kvalitete.

Ujedinjeno Kraljevstvo

Prema podacima s internetske stranice *Lexicool*, u Ujedinjenome Kraljevstvu 25 sveučilišta nudi 55 diplomskih (MA) i 4 doktorska studija pismenoga i/ili usmenoga prevođenja. Većina britanskih sveučilišta nudi nekoliko diplomskih studija prevođenja koji većinom dijele zajedničke izborne kolegije, a razlikuju se u jednome ili dva kolegija koja se tiču odgovarajuće uže specijalizacije.

Opći naziv ima 31 diplomski studij (*Translation Studies; Translation and Interpreting*), dok čak 15 studija ima naziv koji upućuje na određenu specijalizaciju (npr. *Translating for Business and International Institutions; Business and Public Service Interpreting and Translation Studies, Translation (Business and Legal), Specialised Translation* i *Intercultural Communication in the Creative Industries*). Pet studijskih programa posvećeno je audiovizualnomu, a tri književnomu prevođenju.

Zatim, 15 od 25 sveučilišta članovi su nacionalnoga udruženja AP-TIS (*Association of Programmes in Translation and Interpreting UK and Ireland*). Jednak broj sveučilišta uključen je u EMT mrežu. Pojedina su sveučilišta članovi i drugih nacionalnih i internacionalnih udruženja poput CIUTI-ja (*Conférence Internationale Permanente d'Instituts Universitaires de Traducteurs et Interprètes*), ITI-ja (*Institute of Translation & Interpreting*), ELIA-a (*European Language Industry Association*) te CIOL-a (*Chartered Institute of Linguists*). Članstvom u navedenim udruženjima sveučilišta potvrđuju kvalitetu svojih studijskih programa te usklađenost s profesionalnim standardima struke i potrebama tržišta.

Većina britanskih studija prevođenja ima mal broj obveznih te velik broj izbornih kolegija. Istraživanjem internetskih stranica gore navedenih sveučilišta utvrđeno je da se na gotovo svim studijima prevođenja nude kolegiji vezani za tehnologije prevođenja (*Translation Technologies* (15); *Technologies of Translation* (6); *Using technology in the T&I industry* (2); *Information Technology for Translators and Interpreters* (5);

Translation tools (5)) ili se tehnologije prevođenja podučavaju u sklopu općih kolegija poput *The Practice of Translation* i *The Translation Profession*.

Nadalje, na 31 studiju nude se i drugi, specijaliziraniji kolegiji (15) u čijim je nazivima istaknuta točno određena faza samoga procesa prevođenja ili posebna vrsta prevođenja koja je usko vezana za tehnologije. Naglasak se najviše stavlja na lokalizaciju (*Website/software/video games localisation* i *(Post-) Editing* (6 kolegija), potom *Revision* (3) i *Machine Translation* (2). Zanimljivo je istaknuti da edukaciju u području strojnoga prevođenja i redakture strojnoga prijevoda u sklopu svojih kolegija naglašava i sedam drugih sveučilišta na svojim mrežnim stranicama.

Za područje audiovizualnoga prevođenja i upravljanja prevoditeljskim projektom provedena je zasebna analiza jer postoje cijeli studiji i kolegiji posvećeni tim područjima i njihovim potpodručjima. Istraživanjem internetskih stranica utvrđeno je da pet sveučilišta ima studij koji je cijeli posvećen ili u čijemu se nazivu navodi audiovizualno prevođenje, a da se na 34 studija prevođenja (na 17/25 sveučilišta) nude kolegiji vezani za audiovizualno prevođenje (*Audiovisual translation, Audiovisual Adaptation, Multimodal Translation, Translating for the Media, Introduction to Screen Translation, Translating Audiovisual Texts*). Što se tiče kolegija vezanih za upravljanje prevoditeljskim projektom, 23 od 25 sveučilišta koji imaju studij prevođenja imaju kolegij vezan za upravljanje prevoditeljskim projektom. Većina studijskih programa ima po jedan kolegij iz navedenoga područja, dok sedam studija ima dva takva kolegija. Na 24 studija (na osam sveučilišta) nude se kolegiji za audiovizualno prevođenje namijenjeno osobama oštećena vida i sluha. Što se tiče tehnologija vezanih za područje usmenoga prevođenja, osam studija (na tri sveučilišta) nudi „tehnološke“ kolegije: *Interpreting and Technologies; IT for Interpreters* te *Information Technology for Translators and Interpreters*.

Većina sveučilišta u opisu svojih studija te pojedinačnih kolegija na svojim mrežnim stranicama navodi popis konkretnih prevoditeljskih alata koji se koriste u nastavi. Od CAT alata najčešće se koristi *SDL Trados* (12 sveučilišta), potom *Wordfast Pro*, *MemoQ* i *Memsources* (četiri

sveučilišta). Od ostalih alata vrijedi spomenuti *SDL Multiterm* za upravljanje terminologijom (četiri sveučilišta), *WinCaps Q4* za podslovljavanje (pet sveučilišta), *Alchemy Catalyst* za lokalizaciju (pet sveučilišta) te *Dragon NaturallySpeaking* za prepoznavanje govora (dva sveučilišta).

Podatci vezani za *SDL Trados* nimalo ne čude jer je 21 od 25 navedenih sveučilišta akademski partner SDL kompanije. Također, analizom *web*-stranica utvrđeno je da SDL kompanija studentima omogućuje besplatno polaganje ispita u sklopu svoga *SDL Trados Certification* programa.² Većina studijskih programa također predviđa stručnu praksu kao obvezni ili izborni modul.

Italija

Prema podacima s internetske stranice Lexicool u Italiji se ukupno nudi 20 sveučilišnih dvogodišnjih diplomskih studija (engl. MA; *it. corso di laurea magistrale*), 29 jednogodišnjih specijalističkih studija (*it. Master*) i 8 višemjesečnih tečajeva za usavršavanje (*it. corsi di alta formazione*)³ pismenoga prevođenja, usmenoga prevođenja, specijalizirana prevođenja te književnoga prevođenja i prevođenja za izdavaštvo (*it. traduzione editoriale*). Lexicool ne navodi nijedan doktorski studij pismenoga i/ ili usmenoga prevođenja.

Među dvogodišnjim diplomskim studijskim programima petnaest ih je posvećeno pismenom i usmenom odnosno konferencijskom prevođenju. Tri su programa posvećena književnomu i po jedan audiovizualnomu prevođenju te kulturnoj medijaciji.

Četiri dvogodišnja diplomatska studija članovi su EMT mreže. Studij konferencijskoga prevođenja u Trstu član je i EMCI mreže, CIUTI-ja te mreže *Rete per l'eccellenza dell'italiano istituzionale* (REI), čime se potvrđuje kvaliteta studijskih programa te usklađenost s profesionalnim standardima struke i potrebama tržišta.

² Npr. "students have a possibility to work towards TRADOS certification" (Aston University); "have a chance to take all three levels of official tests for the SDL Trados Certification Programme for Translators at no additional cost". (Swansea University).

³ Jednogodišnje studije i višemjesečne tečajeve usavršavanja izvode sveučilišta, škole za napredne studije (*it. scuola superiore*) ili agencije koje je odobrila regija.

Tehnologije prevođenja podučavaju se na 14 od opisanih 15 dvogodišnjih diplomskih studija s tim da na samo osam studija postoji jedan ili više kolegija koji su posvećeni isključivo tomu području (*Technology for Translation* (1), *Strumenti informatici per la traduzione* (2), *Tecnologie Avanzate per la Traduzione e l'Interpretazione* (1), *Traduzione e Tecnologie informatiche* (1) *Teorie e pratiche della traduzione, con Laboratorio CAT* (1) *Elementi di Linguistica Computazionale e Traduzione Assistita* (2)). Nadalje, na četiri se studija nude i drugi, specijaliziraniji kolegiji u čijim je nazivima istaknuta točno određena faza samoga procesa prevođenja ili posebna vrsta prevođenja koja je usko vezana za tehnologije. Naglasak se najviše stavlja na lokalizaciju (*CAT and Web Localization; Game and Software Localization; Traduzione assistita e localizzazione* (2)) te strojno prevođenje i redakturu strojnoga prijevoda (*Traduzione automatica e post-editing* (2)). Na samo tri studija nudi se po jedan opći kolegij posvećen audiovizualnomu prevođenju (*AVT; Traduzione audiovisiva (sottotitolaggio e doppiaggio); Informatica applicata alla comunicazione multimediale* (1)). Što se tiče tehnologija vezanih za područje usmenoga prevođenja, dva studija nude „tehnološke“ kolegije: *Laboratorio di informatica applicata all'interpretazione* (1); *Tecnologie Avanzate per la Traduzione e l'Interpretazione* (1) i *Strumenti e Risorse per la Traduzione e l'Interpretazione* (1). Nijedan od 15 opisanih diplomskih studija ne nudi kolegije vezane za upravljanje prevoditeljskim projektom.

Jednogodišnji studijski programi (it. *Master*) posvećeni su isključivo specijalizaciji u određenome području ili određenoj vrsti prevođenja. Deset studija nudi specijalizaciju u određenoj grani industrije (tehničke znanosti, pravo, ekonomija i financije, medicina i farmakologija, marketing i turizam). Šest je studija vezano za audiovizualno prevođenje, od čega tri studija sadrže i specijaliziranije kolegije prevođenja za osobe s oštećenjem sluha i vida (*Sottotitolazione per non-udenti* i *Autodescrizione*). Četiri su studija posvećena književnomu prevođenju i prevođenju za izdavaštvo, dva usmenomu prevođenju i jedan lokalizaciji.

Tehnologije prevođenja podučavaju se na svim opisanim master studijima. Osim općih kolegija (*Tecnologie informatiche per la traduzione*

assistita) na svim se studijima nude i drugi, specijaliziraniji kolegiji (*Terminologia, pre- and post-editing, MT, CAT tools, revisione, quality assurance*). Naglasak se najviše stavlja na lokalizaciju (*di prodotti multimediali; di videogiochi; di siti web, software e materiali multimediali*). Što se tiče kolegija vezanih za upravljanje prevoditeljskim projektom, samo jedan studij navodi modul *Autoimprenditorialità e project management*, dok se u opisu jednoga drugog studija navodi da je uključen i rad na projektu.

Većina talijanskih sveučilišta u opisu svojih studija te pojedinačnih kolegija na svojim mrežnim stranicama ne navodi popis konkretnih prevoditeljskih alata koji se koriste u nastavi. Na mrežnim stranicama kompanije SDL navedeno je sedam talijanskih sveučilišta koji su akademski partneri kompanije SDL. Većina studijskih programa također predviđa stručnu praksu kao obvezni ili izborni modul.

Belgija

Diplomski se studij prevođenja u Belgiji izvodi na ukupno osam sveučilišta i visokih škola. S obzirom na administrativnu podjelu zemlje i dva službena jezika na četiri institucije prvi je jezik i jezik poučavanja nizozemski, a na četiri francuski. Ukupno se nudi devet diplomskih studija pisanoga prevođenja, sedam diplomskih studija usmenoga prevođenja, tri poslijediplomska studija pisanoga prevođenja te dva poslijediplomska studija usmenoga prevođenja. Također postoje četiri programa cjeloživotnoga učenja koji nude specijalizaciju za sudske tumače ili konferencijske prevoditelje. Diplomski studiji nose općenite nazive – *master in translation/interpreting*, dok naziv dvaju poslijediplomskih studija upućuje na orijentiranost tehnologijama (*Translation Technology and Specialised Translation* i CALM (*Computer Assisted Language Mediation*)). Uz već spomenute EMT (*European Master in Translation* – sedam belgijskih studija), EMCI (*European Master in Conference Interpreting* – jedan studij) i CIUTI (*Conférence internationale permanente d'instituts universitaires de traducteurs et interprètes* – dva studija), dva studija uključena su u mrežu METS. METS (*Mobilité Européenne en*

Traduction Spécialisée) okuplja 11 europskih sveučilišta na kojima studenti uključeni u program provode po jedan semestar (od ukupno dva) te na kraju pišu završni rad na matičnome sveučilištu.

Na belgijskim sveučilištima u prosjeku se nude dva obvezna i dva izborna kolegija na temu tehnologija, a njihovi nazivi uključuju izraze *technology, tools* i *computer* (*CAT tools, Technology for translators, Translator Toolbox* itd.). Na internetskim stranicama studija i studijskih programa rijetko se može pronaći o kojim se konkretno alatima radi (*SDL Trados Studio, SDL MultiTerm, MemSource*), a u opisima kolegija općenito se spominju *latest terminology tools, CAT tools, machine translation, post-editing, project management* te *review* i *quality assessment*. Tri studija, od čega dva poslijediplomska i jedan diplomski, nude veći broj usko specijaliziranih kolegija za određene vrste prevođenja odnosno faza prevoditeljskoga projekta (*Website Localisation, Video Game Localisation, Subtitling/Audiovisual Translation, Software Localisation, Machine Translation and Post-Editing, Revision*). Kolegiji vezani za upravljanje prevoditeljskim projektom nose različite nazive (*Multilingual Workflow Management, Gestion de Projet, Techniques Editoriales et Déontologie de la Profession, Translation Agency Simulation, The Language Industry, Deontology*), a na nekim sveučilištima kao izborni nude se kolegiji iz poslovnoga upravljanja i marketinga. Većina studijskih programa također predviđa stručnu praksu kao obvezni ili izborni modul.

Austrija

Prevođenje se u Austriji može studirati na tri sveučilišta, i to u Beču, Grazu i Innsbrucku. Sva tri sveučilišta nude prevoditeljske studije na preddiplomskoj i diplomskoj razini u okviru zasebnih organizacijskih jedinica. Doktorski studiji na tim institucijama u nazivu sadrže riječi filozofija, lingvistika te kulturni i medijski studiji. Samo je diplomski studij Sveučilišta u Beču član mreže EMT te u okviru studija nudi četiri specijalizacije (*Technical Translation and Language Industry; Translating for Literature – Media – Art; Dialogue Interpreting; Conference*

Interpreting). Sveučilište u Grazu izvodi zajednički program diplomskog studija sa Sveučilištem u Ljubljani.

Diplomski studiji nude najmanje dva obvezna kolegija iz prevoditeljskih tehnologija općenitih naziva (*Terminology management, Computer-aided translation, Special Aspects of Translation Technology, Multimedia Translation*) te izborne kolegije iz područja upravljanja projektom (*Project Management, Human Resource And Financial Management, Career orientation/Professional Profiles*). Specijalizacija iz tehničkoga prevođenja na Sveučilištu u Beču uključuje čak pet obveznih kolegija iz prevoditeljskih tehnologija te upravljanja prevoditeljskim projektom (*Methods, Processes & Technologies of the Language Industry, Translation technologies, Terminology and language resource management, Project, quality and process management, Technology-Based Media Translation, Localization and Technical Documentation*). Stručna je praksa obvezna ili se može zamijeniti razmjenom na stranome sveučilištu ili dodatnim izbornim kolegijem. Jedino Sveučilište u Innsbrucku na svojim internetskim stranicama reklamira *Memsources*, a *SDL Trados* na svojim stranicama navodi isto sveučilište kao jednoga od svojih partnera.

Slovenija

U Sloveniji se diplomski studiji prevođenja izvode na sveučilištima u Ljubljani, Mariboru i Kopru. Budući da studij na Primorskemu (Kopar) nudi samo jedan kolegij vezan za prevoditeljske alate (*Računalniška orodja v prevajanju*), a studij u Mariboru nijedan, možemo zaključiti da je jedini moderan studij prevođenja onaj u Ljubljani, a to dokazuju akreditacije i članstva u svim relevantnim mrežama. Uz dosad spomenute EMT, EMCI i CIUTI, doktorski studij *Prevodoslovje* primljen je u udruženje ID-TS (*International Doctorate in Translation Studies*), a ljubljansko je sveučilište akademski partner industrijskoga udruženja TAUS (*Translation Automation User Society*). Na svim smjerovima diplomskog studija obvezan je kolegij *Prevajalske tehnologije* koji donosi pregled različitih CAT alata kao i alata za kontrolu kvalitete, lokalizaciju

i strojno prevođenje. Studij je akademski partner *SDL Tradosa* te studenti po uspješno položenju ispitu dobivaju i SDL-ov certifikat. Drugi tehnološki orijentirani kolegiji jesu *Terminologija* te *Korpusi in lokalizacija*. Osim SDL-a studij je akademski partner za *Memsources*, *MemoQ*, *IH* i *KantanMT*. Usvajanje poslovnih vještina i vještina upravljanja projektima provodi se putem kolegija *Poklicni vidiki prevajanja*. Združeni programi s pariškim *INALCO*-om i *ISIT*-om te Sveučilištem u Grazu predviđaju boravak od minimalno jednoga semestra na partnerskome sveučilištu.

Hrvatska

U Hrvatskoj se diplomski studiji prevođenja izvode na šest javnih sveučilišta, a nijedan od njih nije nositelj međunarodnih akredicija poput EMT-ja i sl. Od šest institucija četiri na svojim studijima nude kolegije vezane za prevoditeljske tehnologije (Zagreb, Osijek, Rijeka, Zadar). Najviše je takvih kolegija na diplomskome studiju prevođenja Odsjeka za anglistiku FFZG-a i svi su obvezni. U opisu tih kolegija (*Prevođenje znanstvenih tekstova*, *Prevoditelj i računalo*, *Redaktura i procjena strojnih prijevoda*, *Lokalizacija*) ne navode se nazivi alata, nego se općenito spominju prijevodne memorije, strojno (potpomognuto) prevođenje, korpusi te lokalizacijski softveri. Tehnološki su orijentirani kolegiji na FFOS-u izborni (*Prijevodne tehnologije*, *Osnove terminologije*, *Korpusna lingvistika za prevoditelje*), a studij prevođenja u Osijeku na svojim internetskim stranicama popisuje i (prevoditeljske) alate s kojima se studenti susreću tijekom studija: *Memsources*, *MemoQ*, *Sketch Engine*, *Interpret Bank*, *Xbench*, *Subtitle Workshop*, *Dragon Speech Recognition*, *Pilot Smart Earbuds* i *Verifika quality assurance tool*. Na dva navedena studija u Zagrebu i Osijeku također se izvode kolegiji koji pokrivaju područja upravljanja prevoditeljskim projektom i odnosa s klijentima (*Područja prevoditeljske djelatnosti*, *Prevoditeljska praksa*). Prevoditeljski smjer diplomskoga studija Francuskoga jezika i književnosti u Zadru uz *Strojno potpomognuto prevođenje* i *Audiovizualno prevođenje* također sadrži i kolegij *Upravljanje prijevodnim projektima*.

Rasprava

Usporedimo li broj studijskih programa s veličinom tržišta mogli bismo zaključiti da sveučilišta uglavnom zadovoljavaju potrebe jezične industrije. No, u prvome dijelu rada utvrdili smo da prevoditeljske agencije pojedine vještine mladih prevoditelja ocjenjuju nedovoljno razvijenima. Zanimljivo je da samo talijanski i belgijski ispitanici daju višu ocjenu vještini pisanja na materinskome jeziku, dok u svim drugim zemljama agencije ocjenjuju da mladi prevoditelji bolje vladaju stranim jezikom. Osobito je to zabrinjavajuće u slučaju Austrije gdje se vještina pisanja na materinskome jeziku ocjenjuje prosječnom ocjenom 2,2 (55 %). S druge strane, prevoditeljska kompetencija u Austriji najbolje je ocjenjena vještina (3,3 tj. 83 %), dok je u Ujedinjenome Kraljevstvu to najmanje razvijena vještina (1,2 tj. 50 %). Uпитno je mogu li mladi prevoditelji u Ujedinjenome Kraljevstvu taj nedostatak osnovne kompetencije nadoknaditi vještim korištenjem prijevodnih i drugih informatičkih tehnologija (prosječna ocjena 2,7 ili 68 %). U Hrvatskoj jezične vještine bitno nadmašuju prevoditeljsku kompetenciju, a posebice vještinu korištenja prijevodnih tehnologija, što je vjerojatno rezultat činjenice da se studiji prevoditeljstva nastavljaju na studij jezika i književnosti, što nije nužno slučaj u drugim zemljama. Ohrabrujuće je da mladi prevoditelji u Hrvatskoj dobro vladaju komunikacijskim i općim računalnim vještinama, jer će im to vjerojatno olakšati naknadno usvajanje nedostatnih vještina korištenja prijevodnih tehnologija. Čini se da su najbolju ravnotežu poučavanja različitih vještina postigli na Sveučilištu u Ljubljani jer je razlika između najbolje i najlošije ocijenjenih vještina najmanja. Suprotni je primjer Ujedinjeno Kraljevstvo gdje se nudi velik broj specijaliziranih programa i tehnološki usmjerenih predmeta s jedne strane, dok s druge strane agencije osnovnu prevoditeljsku kompetenciju ocjenjuju najnižom ocjenom.

Pregled studijskih programa u izabranim zemljama pokazuje da su sveučilišta svjesna potreba tržišta jer se gotovo svugdje u većoj ili manjoj mjeri nude kolegiji posvećeni tehnologijama prevodenja. No, *Anketa o jezičnoj industriji* iz 2022. godine (ELIS, 2022) pokazuje da gotovo 70 %

prevoditeljskih agencija i dalje smatra da prevoditelji imaju nedostatne vještine korištenja prijevodnih tehnologija. Poslodavci također navode zapošljavanje novih talenata kao jedan od glavnih izazova u poslovanju. S druge strane, predstavnici sveučilišta smatraju da je nedostatak vidljivosti ove profesije jedan od uzroka padajućega broja studenata, a manji broj studenata zasigurno negativno utječe na financijska sredstva koja se izdvajaju za ovakve programe.

S obzirom na potrebe tržišta, što se vidi iz anketa o jezičnoj industriji, prevoditeljski bi studiji u svoje programe svakako trebali uključiti više kolegija koji se odnose na prijevodne tehnologije. Učinkovito korištenje alata za računalno potpomognuto prevođenje, upravljanje terminologijom te strojno prevođenje dovodi do povećanja produktivnosti, osobito u većim timovima poput onih koji rade za velike prevoditeljske agencije. S obzirom na sve veći udio strojno prevedenih tekstova nužno je razvijati vještinu redakture strojnoga prijevoda. Nadalje, popularnost audiovizualnih medija i sadržaja otvara velike mogućnosti, ali i pretpostavlja da prevoditelji posjeduju tehnološku kompetenciju te kreativnost koja je nužna za uspješan prijevod ne samo filmova i serija nego i sadržaja poput *softwarea*, *webstranica* i *videoigara* (lokalizacija) ili promotivnih materijala (transkreacija). Veća produktivnost dovodi i do većih količina različitih projekata, pa danas i manje agencije koriste alate za upravljanje prijevodnim projektima kako bi na vrijeme isporučili kvalitetan proizvod. Naposljetku, važno je da se u studentskom programu, uz razvoj kompetencija na stranome jeziku, pronade mjesta i za razvoj kompetencija na materinskome jeziku jer je to najčešći radni jezik prevoditelja.

U Hrvatskoj, nažalost, nijedan studij prevođenja nije član europskih mreža EMT, EMCI ili CIUTI, što bi jamčilo usklađenost programa s međunarodnim standardima za studije prevođenja. Iako se na različitim studijima u Hrvatskoj nude kolegiji koji uključuju prijevodne tehnologije, podatci iz anketa o jezičnoj industriji kontinuirano pokazuju da poslodavci (prevoditeljske agencije) ukazuju na nedostatne prevoditeljske i tehnološke kompetencije prevoditelja. Čini se da tradicionalna orijentacija sveučilišnih studija prema književnosti i lingvistici ne ide u prilog razvoju stručnih i poduzetničkih vještina koje su nužne za opstanak na

tržištu prevođenja, a pojedinačni kolegiji nisu dovoljni kako bi premostili taj jaz. Ulogu u kreiranju studijskih programa na velikim tržištima, poput talijanskoga i britanskoga, imaju industrijska udruženja (ITI, ELIA, OPTIMALE), a na manjim tržištima, poput slovenskoga, austrijskoga ili belgijskoga, imaju sveučilišne mreže pod pokroviteljstvom Europske komisije (EMT, EMCI). No, ta prilika u Hrvatskoj zasad nije iskorištena.

Zaključak

Vidimo da moderan studij prevoditeljstva nužno uključuje prevoditeljske tehnologije kao i poduzetničke vještine upravljanja projektima i ljudima. To pretpostavlja oslobađanje prevoditeljskih studija od tradicionalnih okvira studija jezika i književnosti te interdisciplinarno povezivanje sa studijima poduzetništva ili menadžmenta. Prevoditeljske tehnologije interdisciplinarno su područje samo po sebi, gdje poboljšanje prevoditeljskih alata ovisi o njihovu korištenju koje bi trebalo početi od prvoga dana studija prevoditeljstva. Povezivanje studija s prevoditeljskom industrijom, odnosno osiguravanje stručne prakse, omogućava lakše započinjanje karijere mladim diplomantima.

S obzirom na veličinu industrije i broj prevoditeljskih poduzeća u izabranim zemljama možemo reći da broj prevoditeljskih studija zadovoljava potrebe tržišta. No, zadovoljenje potreba prevoditeljske industrije ovisi o sadržajima tih studija, odnosno o znanjima i vještinama kojima poučavaju svoje studente.

Literatura:

- BILIĆ, MARIJA. (2018). Use of Translation Technologies in Croatia. *Translating Europe Workshop: Translator in the Digital Age – What Skills to Make it in Today's Market*. Predstavništvo Europske komisije u Hrvatskoj. Zagreb.
- BOWKER, LYNNE. (2002). *Computer-aided Translation Technology: A Practical Introduction*. Ottawa. University of Ottawa Press.

- CHAN, SIN-WAI. (2004). *A Dictionary of Translation Technology*, Hong Kong. The Chinese University Press.
- DECLERCQ, CHRISTOPHE. (2015). *Editing in Translation Technology*. The Routledge Encyclopedia Of Translation Technology. CHAN SIN-WAI (Ur.). Routledge.
- DOHERTY, STEPHEN. (2016). The Impact of Translation Technologies on the Process and Product of Translation. *International Journal of Communication*, 10. 947–969.
- ELIA. (2016). Expectations and concerns of the european language industry. 2016 Language Industry Survey. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2016_survey_en.pdf (27. I. 2020.)
- ELIA. (2017). Expectations and concerns of the european language industry. 2017 Language Industry Survey. http://www.digiling.eu/wp-content/uploads/2017/06/2017-Language-Industry-Survey-Report_6April2017.pdf (27. I. 2020.)
- ELIA. (2018). Expectations and concerns of the european language industry. 2018 Language Industry Survey. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2017_language_industry_survey_report_en.pdf (27. I. 2020.)
- ELIA. (2019). Expectations and concerns of the european language industry. 2019 Language Industry Survey. <http://elia-association.org/wp-content/uploads/2019/04/2019-Language-Industry-Survey-Report-1.pdf> (27. I. 2020.)
- EUROPEAN COMMISSION. (2022). *European master's in Translation (EMT) Competence Framework 2022*. <https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/about_the_european_commission/service_standards_and_principles/documents/emt_competence_fwk_2022_en.pdf>, (3. X. 2022.)
- EUROPEAN COMMISSION. (b. g.). *European Master's in Translation (EMT) explained*. https://commission.europa.eu/resources-partners/european-masters-translation-emt/european-masters-translation-emt-explained_en (27. I. 2020.)

- EUROSTAT. (2019). *Structural Business Statistics*. <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> (18. I. 2021.)
- GERMANY INFORMATION CENTRE AFRICA. (2019, October 22). *Germany: an attractive location for international organisations*. <https://germanyinafrica.diplo.de/zadz-en/international-organisations-germany/2259908> (18. I. 2021.)
- HENTER, SARAH. (2016). How Happy are Translators with their Studies?. *Current Trends in Translation Teaching and Learning E*, 3. 24–66. <http://www.cttl.org/uploads/5/2/4/3/5243866/cttl_e_henter.pdf>, (5. I. 2021.)
- HUDEČAK, L. (2022). Pojmovnik. *Mrežnik*. <http://ihj.hr/mreznik/page/pojmovnik/6/> (3. X. 2022.)
- LEXICOOL. (b. g.) *Translation and interpreting course directory*. <<https://www.lexicool.com/courses.asp>> , (10. II. 2021.)
- SELJAN, SANJA. (2011). Translation Technology as Challenge in Education and Business. *Informatologia*, 44(4). 279–286.
- TADIĆ, MARKO – BROZOVIĆ-RONČEVIĆ, DUNJA – KAPETANOVIĆ, AMIR. (2011). *Hrvatski jezik u digitalnom dobu*. REHMANN, GEORG – USZKOREIT, HANS (Ur.). META-NET White Paper Series. Springer.
- TILDE. (2020). *EU Council Presidency Translator*. <https://hr.presidencymt.eu/#/text> (22. VIII. 2021.)
- TILDE. (2021). Strengthening linguistic diversity, connecting multilingual Europe and powering communication across languages. *Machine Translation*. <https://www.tilde.com/products-and-services/machine-translation/showcase/eu-presidency-translator> (22. VIII. 2021.)
- TRADOS. *Our Academic Partners*. <<https://www.trados.com/education/partners/list.html>>, (22. VIII. 2021.)
- VINTAR, Š. (2017). *Prijevodne tehnologije*. Zagreb. Stentor.

WU, YING – PAN, QI. (2013). On the Development of Translation Technology. *Theory and Practice in Language Studies*, 3(12). 2240-2244.

Review article

Received on October 10, 2022

Accepted on October 25, 2022

MARIJA BILIĆ – IVANKA RAJH

University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences

– University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences

marija@ffst.hr – irajh@m.ffzg.hr

TRANSLATION INDUSTRY IN CROATIA AND EUROPE – LANGUAGE TECHNOLOGIES AND TRAINING

Abstract

The translation industry is considered one of the fastest-growing industries in the world, and particularly in multilingual Europe. The development of various translation and language technologies has, on the one hand, resulted in higher productivity, and better time and effort management of professional translators, while on the other hand, it has posed before them a constant need to be up-to-date and invest in new technologies.

The aim of this paper is to give an overview of the situation in Croatia in terms of the academic training for future translators, the extent to which Croatian translators use translation technologies, and the overall description of the skills that are necessary to succeed in this field. The situation in Croatia is further compared to the situation in other European countries such as Austria, Belgium, Italy, Slovenia, and the United Kingdom. The research relies on the results of the 2018 and 2019 Language Industry Survey reports which describe the language industry trends as well as the data on translation and interpreting study programmes available in the above-mentioned countries which should support and clarify the results of the reports and provide answers to the following questions: are translation technologies included in the curricula, and if yes, to what extent? Do translators' skills and competencies match the needs of the

translation service market? What kind of training should future translators be provided with? Is there a gap between translation theory and practice?

The obtained results are used to suggest a curriculum model for translator training which focuses on different types of translation technologies and guarantees the acquisition of the skills and competencies that a modern translator should have.

Keywords: translation service market; translation technologies; translator training; traineeship; translation curriculum